

**Ustaštvo i Nezavisna Država Hrvatska između znanstvenih istraživanja
i političkih odrednica^[1]**

Dr. sc. Ante Birin

Hrvatski institut za povijest

Zagreb

Nacrtak:

Unatoč slomu komunizma i raspadu Jugoslavije ocjene jugoslavenske historiografije o određenim pojavama i događajima iz novije hrvatske povijesti, osobito kada je riječ o ustaškom pokretu i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, (p)ostale su i službenom verzijom hrvatske historiografije. Ovaj rad, preko niza primjera, nastoji ukazati na ovo političko-ideološko tumačenje koje se i dalje, pod krinkom znanosti, pokušava nametnuti kao nepristrano a koje nam pokazuje kako se historiografija i dalje, unatoč protivnim tvrdnjama, koristi kao sredstvo političke promičbe i nametanja ideoloških obrazaca.

Ključne riječi:

ustaški pokret, NDH, Bleiburg

Političku povijest Hrvatske u XX. st. u velikoj je mjeri obilježio sukob dviju hrvatskih političkih ideologija oblikovanih tijekom druge polovice prethodnog stoljeća: nacionalne, koja je na temelju povijesnoga hrvatskoga državnog prava promicala ideju političke nezavisnosti Hrvatske, te jugoslavenske, koja je na temelju ideje “o etničkom i na tome utemeljenom jezičnom i kulturnom jedinstvu južnih Slavena (premda je sadržavala shvaćanje o hrvatskoj nacionalnoj individualnosti)”,^[2] promicala stvaranje jedne “jugoslavenske” države. Krajem Prvoga svjetskog rata potonja će se ideja utjeloviti u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, državi koja je 1929. promijenila ime u “Kraljevina Jugoslavija” i koja, što nije naodmet napomenuti, nikad nije bila potvrđena od strane Hrvatskog sabora. Činjenica da se nova država, protivno očekivanjima njezinih hrvatskih zagovornika, nije pokazala kao zajednica ravnopravnih “jugoslavenskih” naroda, već kao proširena, Velika Srbija, intenzivirat će ovaj sukob hrvatske i jugoslavenske ideologije koji će tijekom Drugoga svjetskog rata poprimiti krvave razmjere u građanskom (i međunacionalnom) ratu između hrvatskih nacionalista, okupljenih oko ustaškog pokreta i jugoslavenskoga partizanskog pokreta, okupljenog oko Komunističke partije Jugoslavije.

Kao pobjednik iz toga sukoba – koji se uklopio u sukob dviju totalitarnih, nadnacionalnih ideologija tog doba, komunizma i fašizma/nacizma – izašla je 1945. jugoslavenska strana, čija je interpretacija novije hrvatske povijesti u zemlji stoga i postala službenom a izvan zemlje općeprihvaćenom. Ocjena jugoslavenske historiografije o ustaškom pokretu i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) uklapala se, naravno, u političko-ideološke okvire koje je nametala komunistička partija i jugoslavenska država, u skladu s čime je i povijesna interpretacija, u većoj ili manjoj mjeri, predstavljala preslik “službenoga” partijsko-državnog stava. O komunističkom pokretu se stoga desetljećima, kako je to ustvrdio T. Macan, “pisalo samo slavopojno kao o antifašističkom i osloboditeljskom, o komunistima kao borcima za nacionalna prava i društvenu pravdu, o socijalističkom pokretu i Jugoslaviji kao smislu povijesti i ostvarenju stoljetna sna. Ustaštvo se pak nijekalo i kao ideologija, i kao pokret, i kao država, jer je kao dio fašističkoga svijeta pogazilo glavna načela liberalne demokracije, od poštivanja ljudske osobe i priznanja jednakosti svih naroda do afirmiranja slobode kao društvenog temelja, a krvave posljedice njegovih načela izjednačivale su se s najvećim zločinima u povijesti čovječanstva”.^[3]

Iako se s propašću komunističkog sustava i raspadom jugoslavenske države otvorila mogućnost za objektivniji pristup ovoj temi, lišen dotadašnjih političko-ideoloških odrednica, nova je demokratski izabrana hrvatska vlada, u velikoj mjeri zbog vanjskopolitičkih razloga – među kojima je važnu ulogu svakako imala želja za ograđivanjem od optužbi raznih, politički joj nesklonih krugova kako Republika Hrvatska predstavlja obnovu “fašističke NDH” – dala svojevrсни legitimitet ocjenama jugoslavenske historiografije, koje su tako postale i službenom verzijom hrvatske historiografije. Novi - stari nositelj te službene historiografije (p)ostao je onaj dio hrvatske akademske zajednice, koji je ostao vjeran idealima

vremena u kojem je stasao, oblikovao se i ostvario svoje karijere. Koristeći se svojim akademskim položajem kao pokrićem za prikriivanje svoga strančarstva, oni su nastavili promicati teze jugoslavenske historiografije koje su zadržale status dogmi izuzetih od svake sumnje. Najmanji pokušaj relativizacije tih dogmi pritom su proglasili političkim i historiografskim revizionizmom koji se, prema njihovu mišljenju, u Hrvatskoj pojavio početkom 1990-ih kao “historiografska retardacija i društveno-politička anomalija”, čije je “osnovno polazište – fetišizam države i fetišizacija hrvatske državotvorne ideje.”^[4]

Legitiman pokušaj revizije, ispravljanja i reinterpretacije dotadašnjih ideologiziranih teza ocrnjen je dakle kao jedna *a priori* negativna pojava koja ne predstavlja ništa više “osim puke želje za revizijom notornih historiografskih istina u korist nekih ekstremnih političkih ideja.”^[5] Koliko su te “notorne historiografske istine” znanstveno utemeljene može se vidjeti iz niza radova ovih predstavnika službene historiografije koji su – unatoč deklarativnim izjavama istih autora kako povijest ne doživljavaju kao sredstvo političke promičbe i nametanja ideoloških obrazaca – prepuni politički/ideološki nadahnutih ocjena i teza. U njima je i dalje prisutna ista ona crno-bijela slika povijesti koja jugoslavenski, komunistički pokret prikazuje kao svojevršno utjelovljenje dobra nasuprot kojeg, s druge strane, stoji zločinački ustaški pokret i NDH.

Kada je o ustaškom pokretu riječ, on se tako i dalje prikazuje kao puki naci-fašistički pokret za koji je, kako bi se to moglo zaključiti iz nekih radova, bitno jedino to da je u borbi za neovisnu Hrvatsku zagovarao najradikalnije metode borbe, uključujući i terorizam, da je raspirivao kult osвете i mržnje te da je bio opsjednut nasiljem.^[6] Nasuprot tome, analiza uvjeta u kojima je nastao i oblikovao se ustaški pokret, analiza njegovih osnovnih ciljeva i vanjsko-političkih čimbenika koji su predodredili buduća savezništva, pritom se jednostavno izostavljaju ili stavljaju u drugi plan, što samo po sebi pokazuje koji je prvenstveni cilj ove službene historiografije. Kada se svjesno prešućuju uzroci a ističu posljedice, kada se pojedini događaji i procesi hotimično vade iz svoga povijesnog konteksta i kada se zlonamjerno manipulira povijesnim činjenicama, onda je jasno kako tu ne može biti govora o znanosti već o političkoj promičbi.

Neosporna je činjenica međutim, sviđala se ona nekome ili ne, da je ustaški pokret prvenstveno bio hrvatski nacionalistički, oslobodilački pokret čiji je osnovni cilj bio, kako to stoji u točki I. Ustava *Ustaše, hrvatske revolucionarne organizacije*, “da oružanim ustankom (revolucijom) oslobodi izpod tuđinskog jarma Hrvatsku da ona postane podpuno samostalna i nezavisna država na celom narodnom i poviestnom području”.^[7] Radi ostvarivanja tog cilja, okupile su se oko ustaškog pokreta i njegova poglavnika Ante Pavelića razne skupine i pojedinci, koji formalno nisu pripadali ustaškom pokretu i koji su u nizu drugih pitanja imali različite poglede, tako da je ustaška djelatnost, u biti, bila tek dijelom šire djelatnosti hrvatskih nacionalista.

Zbog čega je ustaški pokret svoj cilj odlučio ostvariti “oružanim ustankom”, tj. silom, a ne političkim putem, potpuno je jasno kada se imaju u vidu političke prilike u tadašnjoj jugoslavenskoj državi. Naime, nakon atentata na hrvatske zastupnike u beogradskoj Skupštini (20. VI. 1928.) i uvođenja diktature (6. I. 1929.) – s kojom je dotadašnji klasičan državni teror dosegnuo svoj vrhunac – svako je političko rješenje hrvatskoga nacionalnog pitanja postalo nemoguće. “Hrvati su”, kako je to ustvrdio francuski povjesničar Dominique Venner, “znali što ih čeka sa srpskim autokratom, srpskom vojskom, policijom i sudstvom. Vođe su bili ili mrtvi ili uhićeni, a zatvori i logori spremni da ih prihvate – preostalo im je u tišini razmišljati o Pravu, Pravdi i o velikim načelima dragim demokracijama. Ako se nisu željeli podložiti, preostalo im je još samo nasilje.”^[8] Koliko “objektivno”, nasuprot tome, zvuči tvrdnja kako su ustaše od fašizma i nacizma preuzeli “glorificiranje ratne opcije za ostvarivanje političkih ciljeva”,^[9] najbolje svjedoče same činjenice.

Postojanje jakoga antisrpskog raspoloženja u Ustaškom pokretu je nedvojbeno i ono je bez sumnje stvorilo plodno tlo za zločine koji su nakon proglašenja NDH bili počinjeni nad srpskim stanovništvom. Proizšli iz načela da se na silu uzvratiti silom (“Na ljutu ranu, ljutu travu”), ti se zločini s moralnog gledišta, naravno, ne mogu braniti, dok su s političkog gledišta u potpunosti promašeni. No, kako je to konstatirao Jere Jareb, politika Ustaškog pokreta prema Srbima bila je “psihološki razumljiva. Ustaški pokret bio je odgovor na srpske zulume i bespravnu vladavinu u Hrvatskoj.”^[10] Dodatni razlog, koji je uveliko pothranjivao to opće antisrpsko raspoloženje, svakako je bio i taj što je velikosrpska politika Beograda imala podršku ne samo gotovo cjelokupne srpske političke elite i političkih stranaka, već i srpskog naroda u cjelini, zbog čega se ono u tolikoj mjeri i našlo na udaru ustaške osvetničke mržnje. Kronologija zločina u travnju 1941. pritom ipak nedvojbeno pokazuje kako ti progoni, iako su utjecali na širenje srpske pobune, nisu bili njezin glavni razlog te da se znatan dio srpskog stanovništva prije svega “nije mirio s uspostavom hrvatske države i nije ju prihvaćao bez obzira na ustaštvo”.^[11]

Činjenica da je ustaški pokret od trenutka svog osnivanja bio usko vezan s fašističkom Italijom te, nakon proglašenja NDH, s nacističkom Njemačkom, predstavljala je povijesnu i političku nužnostobzirom na tadašnje vanjskopolitičke prilike i sustave savezništava, koji hrvatskim nacionalistima nisu ostavljali ni najmanju mogućnost izbora saveznika. Od koga se uopće mogla tražiti podrška? Unatoč bezobzirnom kršenju osnovnih načela na kojima su počivale zapadne demokracije i unatoč otvorenoj diktaturi koju je 1929. zaveo kralj Aleksandar I., kako bio ugušio svaku oporbu u zemlji, Velika Britanija i Francuska ni u jednom trenutku nisu uskratile bezuvjetnu potporu svomu jugoslavenskom šticienu. Od demokratskih načela ovim su zemljama daleko važniji bili njihovi politički interesi. Kako je to, glede načela kojima se vodila francuska politika, zaključio već spomenuti D. Venner: “Bolje imati diktatora u francuskoj igri nego biti izvan igre.”^[12]

Ni apeli hrvatskih političara niti apeli zapadnoeuropske javnosti – od kojih svakako valja izdvojiti onaj kojeg su u travnju 1931. u ime Njemačke lige za ljudska prava potpisali nobelovac Albert Einstein i književnik Heinrich Mann te ga uputili ga Ligi za ljudska prava u Parizu, prosvjedujući protiv ubojstva hrvatskog znanstvenika dr. Milana Šufflaya, ubojstva hrvatskih zastupnika u beogradskoj Skupštini i općenito strahovlade koja vlada u Hrvatskoj – nisu promijenili takvu pristranu politiku Londona i Pariza, koji su postojano tolerirali ovaj državni teror jugoslavenskih vlasti.^[13]

Hrvatskim nacionalistima stoga i nije preostalo ništa drugo nego da se okrenu onim zemljama koje su tražile reviziju versailleskog poretka i čiji su interesi pružali kakvu-takvu nadu da će doći do razbijanja Jugoslavije. Kao jedini mogući saveznik pritom se, od velikih sila, nametala fašistička Italija, koja je, nakon dolaska Mussolinija na vlast, bila jedina zemlja koja je barem povremeno razmišljala o toj opciji i koja je, iz tog razloga, dr. A. Paveliću i njegovim ustašama pružila utočište i političku zaštitu. Utjecaj talijanskog fašizma na oblikovanje ustaškog pokreta bio je, sukladno tome, sasvim razumljiv. Kako je to obrazložio jedan od prvaka tadanjega hrvatskog nacionalističkog pokreta u Domovini, prof. Ivan Oršanić, razumljivo je da se “u vođenju takve politike nije moglo neprestano isticati ograđivanje od ideja onih, s kojima se želi biti u društvu ili od kojih se očekuje neku pomoć.”^[14]

Za razliku od fašističke Italije, nacistička Njemačka nije imala razumijevanja za ustašku borbu i njezine ciljeve, budući da sve do kraja ožujka 1941. nije razmišljala o razbijanju Jugoslavije. Što se pak tiče utjecaja nacizma na ustaštvo ovom prigodom treba istaknuti kako on, sa svojom rasnom i protužidovskom ideologijom, u razdoblju ustaške emigracije (tj. do 1941.) gotovo i nije postojao. U programatskim načelima ustaškog pokreta rasna ideologija se uopće ne spominje, dok se Židovi, u službenim memorandumima, spominju tek jedan jedini put i to u memorandumu o hrvatskom pitanju iz 1936. u kojem se kao neprijatelji hrvatskoga oslobodilačkog pokreta navode “srbska državna vlast, međunarodno slobodno zidarstvo, židovstvo i komunizam”. Razlog tom izuzetku leži u činjenici da je ovaj memorandum bio namijenjen njemačkim političkim krugovima, zbog čega je Pavelić, spominjanjem Židova kao neprijatelja hrvatskog naroda, očito nastojao zadobiti njihovu naklonost za hrvatsku oslobodilačku borbu. Unatoč rasnim zakonima donesenima neposredno po osnutku NDH i ustaškoj ulozi u progonu Židova, teza kako je “genocid nad Židovima bio u osnovi ustaškog plana” predstavlja stoga čistu povijesnu krivotvorinu.^[15]

Istovjetna “znanstvena” metodologija vidljiva je i u pristupu NDH, kojoj nekadašnja jugoslavenska i današnja službena hrvatska historiografija nikako ne žele priznati da je bila “izraz povijesnih težnji hrvatskog naroda za svojom samostalnom državom.”^[16] Kako prihvaćanje te ocjene posredno znači i priznanje poraza jugoslavenske ideologije i ideje jugoslavenske državne zajednice – koja je i u svojoj predratnoj, monarhističkoj i u svojoj poslijeratnoj, komunističkoj verziji, pokazala da može postojati samo kao diktatura – to njezini ideološki sljednici žele NDH uporno prikazati kao kvislinšku tvorevinu, nametnutu

protiv volje hrvatskog naroda. No, kao što je već spomenuto, nacistička Njemačka, unatoč svojoj antiversailleskoj orijentaciji, nikada nije planirala razbijanje Jugoslavije, versailleske tvorevine, dok je Italija, unatoč svom laviranju između dogovora s Beogradom i razbijanja Jugoslavije, pratila politiku svog vojno nadmoćnog saveznika. Nenadana prilika za stvaranje neovisne Hrvatske otvorila se tako tek u trenutku kada je Hitler – razbješnjen državnim udarom u Beogradu koji je uslijedio svega dva dana nakon pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu – odlučio napasti i uništiti Jugoslaviju. Obzirom na spomenute okolnosti, očito je kako je NDH “za kojom su hrvatski rodoljubi čeznuli već stoljećima, nastala u proljeće 1941. kao slučajna tvorevina Drugog svjetskog rata.”^[17]

U kojoj je mjeri ova službena historiografija, kad je riječ o NDH, zaslijepljena ideologijom, pokazuju brojne teze i ocjene koje su u dobroj mjeri bez temelja u činjenicama i dio kojih pritom predstavlja čistu izmišljotinu. Tako se npr. unatoč poznatoj činjenici da su Nijemci vlast u Hrvatskoj namjeravali povjeriti dr. Mačeku, predsjedniku Hrvatske seljačke stranke a ne dr. Paveliću, kojeg su smatrali eksponentom talijanske politike, u historiografiji ipak mogu naći tvrdnje poput one kako su Nijemci “na vlast doveli grupu za koju su znali da će im po ideologiji i praksi biti slična.”^[18] Završetak rečenice – “u zločinu” – pritom se sugestivno nameće sam od sebe, što očito i jest cilj ove povijesno neistinite tvrdnje. Odbijanje dr. Mačeka da prihvati njemačku ponudu i preuzme vlast u Hrvatskoj pritom se interpretira kao politički i moralno ispravna odluka koju je on navodno donio zato jer se nije želio “kompromitirati suradnjom s Nijemcima i Talijanima”,^[19] odnosno zato “što je bio demokrat te je svoju političku aktivnost vezivao uz zapadne saveznike, a ne uz nacističku Njemačku.”^[20] Koliko su ovakve teze upitne, najbolje otkriva činjenica da je svega nekoliko dana ranije dr. Maček pristao biti potpredsjednikom jugoslavenske Vlade koja je 25. ožujka 1941. pristupila Trojnom paktu i tako postala saveznik iste te nacističke Njemačke. Očito je, dakle, da ga u toj odluci nisu vodili nikakvi ideološki razlozi već politički oportunitizam i “težnja da se očuva Jugoslavija, jer mu je manjkalo samopouzdanja i vjere u to, da hrvatski narod može stvoriti i održati samostalnu državu.”^[21]

Istodobno se, osim toga, pokušava nametnuti i mišljenje kako je u tom trenutku – a za neke povjesničare očito i u svakom drugom – bilo kakvo rješenje hrvatskog nacionalnog pitanja izvan granica Jugoslavije bilo nepovoljno i osuđeno na propast. U tom se kontekstu kao primjer opet navodi dr. Maček koji je, “bez obzira što je godinama tražio rješenje za 'hrvatsko pitanje', podržavao Hrvatsku u Jugoslaviji i smatrao da su bilo kakva druga rješenja politički neumna.”^[22] Zbog čega bi, međutim, “politički neumna” bila odluka hrvatskih nacionalista da, kada im se za to pružila prilika, sruše jugoslavensku državu u kojoj je hrvatski narod bio izvrnut diskriminaciji i teroru te stvore nezavisnu hrvatsku državu? Hrvati bi doista bili najsmješniji narod na svijetu da su – kako je to ustvrdio ugledni hrvatski intelektualac, politički emigrant i svjedok tih događaja, dr. Ivo Korky – “branili ono što nas je tištilo i onemogućavalo. Proglašenjem NDH Hrvati su cijelom svijetu jasno pokazali i krvlju potvrdili da žele imati svoju državu.”^[23]

Kako su pravo na samoodređenje i na nacionalnu državu tijekom XX. st. postali općepriznati te su dobili i određeni prizvuk “moralnosti”, to su se i izuzetci nastojali opravdati tim istim “moralnim” razlozima”.^[24] Upravo radi toga se u historiografij i dalje uporno ističe navodni veleizdajnički i zločinački karakter Ustaškog pokreta i NDH. Središnja točka koja se pritom najučestalije koristi kao krunski dokaz veleizdajničkog karaktera NDH teza je o “prodaji” Dalmacije Italiji, utemeljena, što je vrlo važno napomenuti, na kasnijim svjedočanstvima F. Anfusa i E. Kvaternika, dvaju subjektivnih i prema dr. Paveliću izrazito (osobno) neprijateljski nastrojenih izvora. Sama teza, koja inače nema temelja niti u jednom službenom dokumentu, pritom svjesno prelazi i preko činjenice da je Njemačka u više navrata zajamčila Italiji prevlast na Sredozemlju i zapadnom dijelu Balkana, da je Italija međunarodno priznanje NDH koristila kao sredstvo ucjene u pogledu razgraničenja i, naposljetku, da je početkom travnja 1941. na hrvatsko područje pristiglo više od 100.000 talijanskih vojnika, koji su sudjelovali u napadu na Jugoslaviju.^[25] Obzirom na tako neravnopravan odnos između dviju strana, jasno je kako prostor za pregovore praktički nije postojao te da je NDH, ako je željela ishoditi priznanje zemalja Sila Osovine i tako osigurati svoju opstojnost, bila prisiljena prihvatiti neumjerene talijanske zahtjeve.

Iako su se upravo iz tog razloga vlasti NDH odlučile osloniti na Njemačku, posljedica čega je bilo i bezrezervno prihvaćanje svih njemačkih zahtjeva, uključujući i onaj o “rješenju židovskog pitanja”, ova se okolnost namjerno prešućuje. Suvišno je pritom i napominjati kako to, naravno, ne umanjuje odgovornost ustaških vlasti za tragičnu sudbinu Židova (iako tumači, zašto je i kako do toga došlo) i to treba jasno reći. No, isto tako treba reći i to da preuveličavanje te odgovornosti, što je u službenoj historiografiji opća pojava, predstavlja drugu krajnost čiji cilj nije utvrđivanje stvarne odgovornosti, već održavanje “crne legende” koja “nije traženje istine, nego pokušaj da se javno osudi hrvatska osloboditeljska borba koja je, za vrijeme Drugog svjetskog rata, bar kroz četiri godine, suočila svijet s hrvatskom željom za oslobođenje Hrvatske.”^[26]

U istom kontekstu treba sagledati i tvrdnju kako je ustaški režim “posljednju fazu – eksterminaciju Židova – počeo provoditi već u ljeto 1941. godine.”^[27] Zanimljivo bi, međutim, bilo čuti objašnjenje kako se to jedna mala zemlja, koja se prikazuje kao puka kvislinška tvorevina i čija se nezavisnost u potpunosti osporava, samostalno usudila donijeti jednu tako veliku odluku, i to prije nego li je istu, na konferenciji u Wannseeu početkom 1942., donijela nacistička Njemačka. Ništa manje zanimljivo ne bi bilo čuti ni objašnjenje, kako je jedna država u nastajanju, čija je vojska i policija bila tek u začetcima, mogla provesti jednu tako složenu i zahtjevnju operaciju kao što je istrebljenje jedne etničke zajednice. No, kako ta objašnjenja dovode u pitanje znanstvenu vjerodostojnost gore spomenute tvrdnje, njih se, kao i općenito sve one izvore koji se ne uklapaju u sliku o genocidnom karakteru NDH i koji svjedoče kako je “hrvatska strana u prvo vrijeme iz primjene rasnog zakonodavstva htjela izuzeti ne samo Židove prešle na

kršćanstvo, nego i većinu židovskih starosjeditelja”,^[28] jednostavno prešućuje, ignorira ili se umanjuje njihovo stvarno značenje.^[29]

Klasičan primjer političke instrumentalizacije povijesnih činjenica predstavlja i sintagma o NDH, odnosno dr. Paveliću kao “posljednjem Hitlerovom savezniku”.^[30] Svjesnim izbjegavanjem analize razloga te “odanosti” nacističkoj Njemačkoj oni se, u biti, žele prikazati kao najvjerniji od najvjernijih, tj. najgori od najgorih, Hitlerovih saveznika. Razlog toj odanosti ti “objektivni” znanstvenici naravno niti ne pomišljaju potražiti u tadašnjim vojno-političkim okolnostima, čije je posljedice sažeto iznio dr. Korsky: “Zato što je Hrvatska 1941. nastala na području njemačke prevlasti, te je ostala zadnje područje ove njemačke prevlasti i radi toga morala ostati u njemačkoj interesnoj sferi do zadnjeg časa, ispala je najvjernijim satelitom, u što – osim nešto Hrvata – nitko nikada nije povjerovao, pa ni sami Nijemci.”^[31]

Svojevrsni vrhunac ove ideološke interpretacije NDH predstavlja teza kako ona nije bila ni nezavisna, “jer se radilo o svojevrsnom njemačko-talijanskom protektoratu”, ni država, jer nije imala “uređen odnos vlasti s vlastitim građanima” i jer je u njoj “na tisuće građana stradalo u masovnim zločinima samo zbog toga što su bili druge vjere, nacija ili se jednostavno činilo da su iz bilo kojeg razloga nepoćudni ili opasni za državu”, niti hrvatska, jer “sedam najvećih priobalnih hrvatskih gradova, izuzev Dubrovnika, nije bilo pod hrvatskim suverenitetom.”^[32] Nezavisnost novoutemeljene države doista je u velikoj mjeri bila okrnjena brojnim teritorijalnim, političkim i gospodarskim ustupcima, koje su od nje ishodili njezini više formalni nego li stvarni saveznici, zlorabeći svoju vojnu i političku nadmoć kako bi ostvarili svoje interese. Kada se tome pribroje i druge nepovoljne okolnosti kao npr. činjenica da je država nastala u vrtlogu svjetskog rata i da je na njezinu području u isto vrijeme bjesnio međunacionalni (Hrvati/Srbi) i građanski rat (nacionalisti/komunisti), onda je jasno kako su mogućnosti ustaških vlasti glede jačanja državnog suvereniteta, unatoč određenim propustima, bile krajnje ogranične. Osparavati, međutim, činjenicu da je NDH bila država, odnosno da je bila hrvatska država, više govori o onome tko piše, negoli o onome o čemu piše. Po istom se kriteriju državom onda ne bi smio nazvati niti tadašnji Sovjetski Savez, čiji su zločini nad vlastitim građanima bez premca u svjetskoj povijesti, dok bi, s druge strane, svi preostali hrvatski gradovi koji su bili u sklopu NDH, iz ne znam kojeg razloga, bili manje vrijedni od onih sedam najvećih priobalnih hrvatskih gradova koji se nisu našli pod njezinim suverenitetom. Osim toga, zar je Savezna Republika Njemačka gubitkom svih onih gradova koji su se 1949. našli u sastavu Demokratske Republike Njemačke izgubila svojstvo države?

S podjednakim žarom, s kojim se u historiografiji preuveličavaju zločini poraženih, istodobno se besramno umanjuju zločini pobjednika, kako to najbolje pokazuje primjer Bleiburga i Križnog puta. Dabi se umanjila veličina počinjenog zločina, o kojem je jugoslavenska historiografija šutjela gotovo punih pedeset godina, pribjegava se nizu znanstveno neodrživih, a moralno neprihvatljivih teza, kojima se čak i sama odgovornost za zločine pokušava prebaciti s krvnika na žrtvu. Obzirom da u skladu s novim,

demokratskim standardima više nije bilo oportuno tvrditi “da su svi koji su osuđeni na smrt ili ubijeni na samom kraju rata ili neposredno nakon njega takvu sudbinu i zaslužili”,^[33] sada se, u prvi plan, nastoji istaknuti činjenica kako “osveta koja je kulminirala u svibnju 1945. godine nije bila bezrazložna. Ona je bila motivirana zločinom koji se počeo događati u travnju 1941. godine”,^[34] te kako je posve drugi problem “da li je ta osveta, odnosno da li je kazna koju su dobili pojedinci i čitave skupine bila primjerena.”^[35] Štoviše, ta se osveta nastoji prikazati kao nešto posve razumljivo, jer se tada “na raznim europskim prostorima pobjednici počinju obračunavati s poraženima.”^[36] S time u vezi se čak i bombardiranje Dresdena i bacanje atomske bombe na Hirošimu i Nagaski, koje je prošlo bez osude u zapadnoeuropskoj i američkoj javnosti, uzima kao primjer “da se tada osveta smatrala posve logičnom i neupitnom.”^[37]

Odgovornost za nesretnu sudbinu brojnih hrvatskih civila koji su se u strahu od jugokomunističke partizanske vojske povlačili prema austrijskoj granici, zajedno s ustaškim i domobranskim postrojbama, pritom se prebacuje na vlasti NDH, koje su navodno brojnim izmišljenim vijestima preplašile narod “da pobjednici pribjegavaju oštroj odmazdi i represiji prema građanstvu NDH općenito”,^[38] te su “ne samo nagovarali nego i prisiljavali civile da im pri povlačenju budu živi štit i da ih saveznici lakše prihvate.”^[39] Kao da “nakon svega onoga što se dogodilo poslije njihova izručenja jugoslavenskim komunističkim vlastima”, kako je to izrekao kardinal Josip Bozanić u svojoj propovijedi na Bleiburškom polju 2007., “netko još dvoji koliko je njihov strah bio opravdan?”^[40]

Odgovornost Josipa Broza Tita, vrhovnog komandanta jugoslavenske partizanske vojske i osobe koja snosi najveću odgovornost za zločine počinjene nad hrvatskim ratnim zarobljenicima i civilima, pritom se nastoji u što većoj mjeri relativizirati. Tako se npr. priznaje kako Tito snosi svoj dio odgovornosti za “revolucionarnu pravdu” (zanimljiv eufemizam za masovni zločin!), ali se pritom tvrdi kako je do toga došlo protivno njegovim naredbama, jer brojni dokumenti, poput brzoglasnog glavnog štabu slovenske partizanske vojske od 14. svibnja 1945., najstrože zabranjuju egzekuciju ratnih zarobljenika.^[41] Istodobno se, osim toga, upozorava i na činjenicu kako “tu odgovornost valja ocjenjivati sukladno ondašnjim prilikama i ondašnjim kriterijima, koja nisu istovjetna današnjima, na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće.”^[42] Na istom tragu je, iako daleko oštrije intonirana, i reakcija kojom je (deklarativna) najava hrvatske vlade o podizanju prvih optužnica za ratne zločine partizana počinjene u Drugome svjetskom ratu, proglašena političkom odlukom uz objašnjenje: “Kao prvo to bi bio povijesni presedan, jer do sada u svijetu nisu bili procesuirani pripadnici savezničkih vojski iz Drugog svjetskog rata, jer ni ratni zločin kako se on danas definira nije u to doba još bio kodificiran. U neku ruku, bi to bilo retroaktivno suđenje, što je samo po sebi problematično, a i otvara niz pitanja. Drugo, formuliran stav da vlada smatra da su to bili ideološki zločini, također je ideološki stav, jer se time izjednačavaju fašistička i komunistička ideologija, a to nije točno.”^[43]

Koliko su spomenute naredbe o zabrani egzekucije ratnih zarobljenika doista trebale spriječiti krvoproliće, a koliko su služile kao pokriće za skidanje odgovornosti, najbolje svjedoči izričita tvrdnja nekadašnjeg visokog partizanskog dužnosnika i sadašnjeg predsjednika Saveza boraca Narodno-oslobodilačke vojske Slovenije, Janeza Stanovnika, izrečena prigodom nedavnog otkrića velike masovne grobnice u rudniku Barbara u mjestu Huda jama pokraj Laškoga: "Pokolji do kojih je došlo nakon Drugog svjetskog rata događali su se po zapovijedi Josipa Broza Tita."^[44] Primjedbe kako "tu odgovornost valja ocjenjivati sukladno ondašnjim prilikama i ondašnjim kriterijima", o navodnoj problematičnosti retroaktivnog suđenja kao i odbijanju da se prizna ideološka dimenzija počinjenog zločina "jer se time izjednačavaju fašistička i komunistička ideologija" otvaraju, s druge strane, niz pitanja. Zbog čega se, naime, prvi kriterij ne primjenjuje načelno, tj. za obje strane jednako, a ne selektivno kao što se obično radi kada treba otkloniti svaku odgovornost s pobjednika? Zbog čega bi retroaktivno suđenje jugoslavenskim dužnosnicima odgovornima za ratne zločine dijelu povjesničara bilo problematično, kad isti ti povjesničari problematičnim nisu smatrali suđenje Andriji Artukoviću, nekadašnjem ministru unutarnjih poslova NDH (1986.) niti su takvim smatrali suđenje Dinku Šakiću, bivšem zapovjedniku jasenovačkog logora (1998./99.) Očiti razlog ovih dvostrukih kriterija i odbijanja priznanja kako su Bleiburg i Križni put bili ideološki zločini, jest njihova idološki uvjetovana pristranost koja ne može dopustiti izjednačavanje komunizma i fašizma/nacizma, budući da bi to ujedno značilo i priznavanje njihovih vlastitih, nekadašnjih ili sadašnjih, laži i zabluda.

No, najbezobzirnija od svih teza iznesenih s ciljem relativizacije zločina Bleiburga i Križnog puta ipak je ona kako "Jasenovac i Bleiburg nisu isto, u Jasenovcu se dogodio zločin genocida, na Bleiburgu zločin osvete. U Jasenovcu redom svi koji su stradali su bili nevini, i tu praktički nema izuzetka, u Bleiburgu jedan dio onih koji su stradali na svakom bi sudu bili osudjeni na najteže kazne, radi se o pripadnicima Crne Legije, poglavnikova tjelesnog zdruge i nekim drugim ustaškim jedinicima koje su četiri ratne godine bile uključene u niz zločina nad civilima."^[45] Najprikladniji odgovor na ovu tvrdnju, koja očito polazi od kolektivne a ne individualne krivnje, budući da samu pripadnost spomenutim postrojbama *a priori* smatra zločinom dovoljnim za smrtnu kaznu, riječi su hvarskog biskupa Slobodana Štambuka: "Zločin je ubiti nevinoga bilo u Jasenovcu, bilo u Bleiburgu. Zbog Jasenovca mnogi su platili glavom, a žrtve su imale svoj cvijet u pravom i prenesenom smislu riječi, a žrtve Bleiburga nije se smjelo ni spominjati, jer bi i sam spomen na njih bio karakteriziran kao zločin."^[46] Ovakve se riječi za sada, na žalost, mogu čuti samo od duhovnih osoba, koje očito imaju više smisla za pravednost i suosjećanja za žrtve, bez obzira kojoj strani one pripadale.

U svojoj ideološkoj zaslijepljenosti, autori gore spomenutih teza ne vide da tim svojim dvostrukim kriterijem i nekritičkim relativiziranjem zločina što ih je počinila partizanska strana sami pružaju argumente i za relativizaciju zločina koje je počinila ustaška strana. Naime, ako se u kontekstu zločina

počinjenih nad pripadnicima ustaško-domobranske vojske 1945. tvrdi da “Kada se govori o ovim ubijanima valja voditi računa o tome da je to bilo vrijeme kada je ljudski život vrlo malo vrijedio”,^[47] zar tu istu tvrdnju nije moguće smjestiti i u razdoblje 1941., kada su se Srbi našli na udaru ustaškog progona i kada ljudski život nije vrijedio puno više? Ako je partizanska osveta razumljiva zato jer je bila motivirana ustaškim zločinima, zar onda, isto tako, nije razumljiva i ustaška osveta, motivirana dugogodišnjim srpskim terorom? Osim toga, ako nije postojala zakonska osnova po kojima bi se sudilo za ratne zločine Titu, po kojoj bi se to onda osnovi trebalo suditi dr. Paveliću. Činjenica je, na žalost, da je načelo dvostrukih standarda toliko duboko ukorijenjeno u hrvatskoj historiografiji, da se čak i jedan akademik bez ikakva sustezanja usuđuje ustvrditi kako “sva ta nezakonita događanja u NOB-u i poraću ne umanjuju (njegovo, op. a.) visoko slobodarsko, antifašističko i rodoljubno usmjerenje i domoljubno značenje”.^[48]

Oblikovana od strane jugoslavenske komunističke historiografije, ova je interpretacija novije hrvatske povijesti unatoč svojoj očitoj ideologizaciji postala službenom, politički prihvatljivom verzijom i u samostalnoj, demokratskoj Republici Hrvatskoj. Zbog spomenutih je političkih razloga, naime, u Izvorišnim osnovama Ustava Republike Hrvatske istaknuto kako se tisućljetna nacionalna samobitnost i državna opstojnost hrvatskog naroda, među ostalim, očitovala i u “uspostavi temelja državne suverenosti u razdoblju drugoga svjetskog rata, izraženoj nasuprot proglašenju Nezavisne Državne Hrvatske (1941.) u odlukama Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.), a potom u Ustavu Narodne Republike Hrvatske (1947.) i poslije u ustavima Socijalističke Republike Hrvatske (1963.-1990.)”.^[49] Na taj je način dotadašnje političko-ideološko tumačenje novije hrvatske povijesti bilo legalizirano, te je postalo službenim stajalištem Republike Hrvatske čime je, već na samom početku, bila propuštena prilika da se osiguravanjem ustavne neutralnosti države prema sukobima iz prošlosti jednom zauvijek prevladaju stare podijele. Isti je stav, u daleko grubljoj formi, ponovljen i 22. kolovoza 1997. u tzv. Budimpeštanskoj izjavi, koja je prethodila uspostavi diplomatskih odnosa između Hrvatske i Izraela, i kojom je NDH, vjerojatno na traženje izraelske strane, izričito proglašena nacifašističkom i kvislinškom tvorevinom.^[50] Svaka interpretacija koja odudara od ove službene verzije nalazi se tako u izravnoj suprotnosti s tim političkim deklaracijama koje se u stanovitim krugovima žele tumačiti kao ustavna, odnosno zakonska norma što bi povijesnu znanost na najgrublji mogući način, primjereniji totalitarnim nego li demokratskim društvima, podredilo političkim odrednicama.

Licemjerje i dvostruki kriteriji onih znanstvenih krugova, epigona jugoslavenske historiografije, koji su šutke prelazili preko ovog upletanja politike i nametanja povijesnih “istina”, vidljivo je u njihovu odnosu prema drugim političkim deklaracijama u kojima su iznošene političke ocjene određenih povijesnih događaja i procesa. Negativne reakcije na Deklaraciju o Domovinskom ratu iz 2000. i Rezoluciju Vijeća Europe o osudi komunističkih zločina iz 2006. pružaju za to najbolji primjer.

Deklaracija o Domovinskom ratu koju je 13. listopada 2000., u ozračju njegove sustavne medijske kriminalizacije i pritisaka za bezuvjetnom suradnjom s Haaškim sudom, donio Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora, istaknula je kako je “Republika Hrvatska vodila pravedan i legitiman, obrambeni i osloboditeljski, a ne agresivni i osvajački rat prema bilo kome u kojem je branila svoj teritorij od velikosrpske agresije unutar međunarodno priznatih granica.”^[51] Iako deklaracija nije zakonski obvezujući akt i iako je Sabor ovom deklaracijom sve građane, državne i društvene institucije, sindikate, udruge i medije tek pozvao, a sve dužnosnike i sva državna tijela obvezao da “na navedenim načelima štite temeljne vrijednosti i dostojanstvo Domovinskog rata, kao zalag naše civilizacijske budućnosti”,^[52] reakcije spomenutog dijela znanstvenih krugova bile su iznimno oštre. Ivo Goldstein je tako ustvrdio slijedeće: “Kako su saborski zastupnici u famoznoj 'Deklaraciji' rekli sve o Domovinskom ratu – i nema-da-mi-sada-netko-nešto-drugo-misli-ili-piše, meni bi samo preostalo da taj tekst opremim neophodnim bilješkama i onda to objavim kao konačnu istinu.”, zapitavši se pritom, “tko su oni (saborski zastupnici, op. a.) da nekome ili nekima dopuštaju ili ne dopuštaju da misle i pišu što žele o Domovinskom ratu? Jesu li oni posljednji čuvari Istine?”^[53]

Na sličnu je reakciju naišla i Rezolucija Vijeća Europe o osudi komunističkih zločina od 15. siječnja 2006., proizašla iz činjenice, kako to stoji u čl. 5, da “Pad totalitarističkih komunističkih režima u Srednjoj i Istočnoj Europi nije bio u svim slučajevima popraćen međunarodnom istragom zločina koje su ti režimi počinili. Dapače, počinitelji tih zločina nisu izvedeni pred sud međunarodne zajednice, kao što je bio slučaj sa stravičnim zločinima koje je počinio Nationalsocijalizam (nacizam).”^[54] Stoga je Vijeće Europe, vođeno moralnom obvezom zauzimanja jasne pozicije prema zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima, pozvalo “sve komunističke ili post-komunističke partije da u svojim zemljama, ako to dosad nisu učinile, ponovo procjene povijest komunizma i svoju vlastitu prošlost, jasno se distanciraju od zločina počinjenih od strane totalitarnih komunističkih režima i da ih osude bez ikakvih nejasnoća.”^[55]

U Hrvatskoj, međutim, to nisu učinili niti predstavnici ove “službene historiografije” niti predstavnici komunističkih ili post-komunističkih stranaka pri čemu su njihove reakcije na rezoluciju išle u rasponu od optuživanja autora rezolucije za politički ekstremizam do njezina omalovažavanja. Iako su navedenu rezoluciju u Političkom odboru Vijeća Europe predložili predstavnici Europske pučke stranke, akademik Petar Strčić je iste okarakterizirao kao “rigidne europske desničare koji negiraju holokaust.”^[56] Optužba kojoj domaći “čuvari Istine”, naviknuti na jednomlje, redovito pribjegavaju u nedostatku argumenata i kojom učinkovito, na štetu neistomišljenika, zaključuju svaku raspravu. Drugi su se, poput Tvrtka Jakovine, nasuprot tome suzdržali od ovako oštih i neutemeljenih optužbi, te su važnost rezolucije nastojali minimalizirati, ocijenivši je “samo jednom u nizu rezolucija Vijeća Europe kojoj ne treba posvećivati previše pažnje.”^[57] Rezoluciju je također, kako se to mogli očekivati, odbio i SDP, pravni sljednik nekadašnje Komunističke partije Hrvatske (odnosno Saveza komunista Hrvatske) i jedna od dviju

najjačih hrvatskih parlamentarnih stranaka, čija je potpredsjednica Željka Antunović čak ustvrdila kako ta rezolucija nije nikada ni izglasana.^[58]

Obzirom na slične razloge koji su i u irskoj historiografiji doveli do određene, iako ne ovako drastične ideologizacije i njezine instrumentalizacije u političke svrhe, zanimljivo je osvrnuti se na rad irskog povjesničara Petera B. Ellisa "Revisionism in Irish historical writing" ("Revizionizam u irskim povijesnim djelima").^[59] Polazeći od stajališta kako povijest nije tek puko nabranje činjenica, već moralna interpretacija tih činjenica, autor je ustvrdio kako je svako povijesno djelo pristrano, kako je ta pristranost neizbježna te kako bi svaki povjesničar trebao obznaniti svoj filozofski/ideološki stav. Na temelju dvaju, međusobno potpuno oprečnih stavova u irskoj historiografiji su se, prema Ellisu, i oblikovale dvije škole:

- nacionalistička, čija je interpretacija povijesti počivala na stavu kako "irski narod ima moralno pravo boriti se za svoju političku, ekonomsku, društvenu i kulturnu nezavisnost protiv imperijalističke etike svog velikog susjeda" te

- anti-nacionalistička (ili historiografija „irske kontrarevolucije“) "koja, u svom najblažem obliku, opravdava engleski imperijalizam u Irskoj ili, u svom najjačem obliku, podržava taj imperijalizam."

"Nacionalistička" interpretacija irske povijesti postala je općeprihvaćenom nakon stjecanja neovisnosti 1921. te je takvom ostala sve do 1969. i početka novih borbi u Sjevernoj Irskoj, kada su u Dublinu počeli razmišljati o tome kako da zaštite svoj odnos s Londonom. Zbog toga su, nastavlja dalje Ellis, napuštene tradicije na kojima je rođena današnja Republika Irska, dok su se u historiografiji, naravno nimalo slučajno, upravo u to doba počele pojavljivati knjige koje su trebale popločati put novom "revizionizmu". Dvije najznačajnije knjige koje su pokušale negirati nacionalističku tradiciju u irskoj povijesti, tvrdeći kako je prava tradicija irske nezavisnosti bila filozofija o'connelitske 'samouprave', bile su *Towards a New Ireland (Prema novoj Irskoj)* G. Fitzgeralda i *States of Ireland (Irske države)* C. C. O'Briena, obje objavljene 1972. Mišljenje koju su one htjele nametnuti bilo je to, "da odvajanje od Engleske nikad nije bio popularan koncept u irskom povijesnom razvoju, da je republikanska tradicija bila stajalište manjine koja nije imala većeg utjecaja na irsku političku filozofiju. Teza razvijena u obje knjige bila je ta da je sve što je irski narod ikad želio zapravo bilo veće pravo odlučivanja u domaćim poslovima unutar engleskih kolonijalnih struktura."

Kad se ove podjele stave u hrvatski kontekst, sličnost je i više nego očigledna. U Hrvatskoj se, kao i u Irskoj, sudaraju dvije gotovo identične, međusobno oprečne tradicije koje bismo mogli nazvati nacionalnom i jugoslavenskom. Prva je, kao i irska nacionalistička tradicija, polazila od stava da hrvatski narod ima moralno pravo boriti se za svoju državnu nezavisnost, dok druga svoje temelje ima u jugoslavenskoj ideologiji koja je svoju realizaciju doživjela u stvaranju

jugoslavenske državne zajednice 1918. i njezinoj obnovi 1945. Činjenica da se tijekom najvećeg dijela XX. st. Hrvatska nalazila u sastavu jugoslavenske države za svoju je posljedicu, što se historiografije tiče, imala i to da je općeprihvaćena, službena interpretacija novije hrvatske povijesti bila ona jugoslavenska. Ova je opet, slično kao i u irskom slučaju, “znanstvenim” argumentima nastojala dokazati kako ideja državne nezavisnosti i samobitnosti koju su zastupali hrvatski nacionalisti, nasuprot jugoslavenskoj ideji, nikad nije uživala širu potporu. Kako je sâm nacionalizam pritom prikazivan kao jedna krajnje negativna politička ideja, identična sa šovinizmom, zanimljivo je vidjeti kako P. B. Ellis, iz irske perspektive, tumači nacionalizam. “Za engleske uši”, piše on, “možda zbog njihovih imperijalističkih tradicija, nacionalizam priziva ideje šovinizma. No, u kontekstu korištenom u Irskoj, on jednostavno znači politiku osiguravanja nacionalnih prava, traženje Irske da bude nezavisna nacija. On je branitelj slobode nacionalne zajednice od političke, gospodarske, socijalne i kulturne eksploatacije drugih nacija.”^[60] Ocjena koja doslovno, od riječi do riječi, oslikava samu bit hrvatskog nacionalizma, koji je “tijekom povijesti i danas bio i ostao isključivo obrambena kategorija.”^[61]

Činjenica da su se hrvatski nacionalisti u borbi za državnu nezavisnost, ne svojom voljom, morali osloniti na fašističku Italiju i da se NDH zbog toga našla u taboru sila Osovine, poslužila je kao ključan argument u idejno-političkom obračunu pobjednika s poraženima. Upravo na temelju te činjenice komunistička je jugoslavenska historiografija izgradila svoju crnu-bijelu, ideologiziranu interpretaciju novije hrvatske povijesti, koja je istodobno imala i svoju političku svrhu: poistovjećivanje hrvatskog nacionalizma s fašizmom/nacizmom trebalo je onemogućiti svaku borbu za nezavisnu Hrvatsku.

Interpretaciju koje je, uslijed opisanih razloga, ne samo preživjela slom komunizma i raspad Jugoslavije, već je postala i službenom verzijom hrvatske historiografije, što je dujučerašnjim zagovornicima komunizma i jednostranačja, danas najgorljivijim antifašistima i demokratima, omogućilo da i dalje, ne birajući sredstva, nameću svoju “istinu”. U takvoj atmosferi krajnje netolerancije, koju prema svojim neistomišljenicima provode kako akademski tako i politički krugovi, na žalost tako daleko zvuče riječi bivšeg predsjednika Republike Slovenije Milana Kučana, koji je inače i sam baštinik komunističko-antifašističke struje: “Među nama o tim događajima postoji nekoliko istina. Pustiti svakom da živi sa svojom istinom bio bi dokaz demokratičnosti i zrelosti našeg društva.” Sve dok se na taj način ne počne razmišljati i u Hrvatskoj i sve dok Izvorišne osnove Ustava Republike Hrvatske i dalje budu dijelile hrvatski narod na pobjednike i poražene, hrvatsko društvo i hrvatska historiografija će i dalje uvelike biti opterećeni starim ideološko-političkim suprotnostima.

Sažetak:

Slom komunizma i raspad Jugoslavije otvorio je početkom 1990ih mogućnost za objektivniju znanstvenu analizu i reinterpretaciju novije hrvatske povijesti, osobito kada je riječ o Ustaškom pokretu i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH). Umjesto toga, dotadašnje su ocjene jugoslavenske historiografije, koje su se uklapale u političko-ideološke okvire koje je nametalakomunistička partija i jugoslavenska država, postale i službenom verzijom hrvatske historiografije. Svaki pokušaj osporavanja i reintepracije tih političko-ideoloških ocjena i teza, kojima se tijekom skoro pedeset godina sustavno ocrnjivao ustaški pokret i NDH, pritom se, od jednog dijela povjesničara, proglašava pukim političkim i historiografskim revizionizmom odnosno "historiografskom retardacijom i društveno-političkom anomalijom". Kada je o ustaškom pokretu riječ, on se tako i dalje prikazuje naci-fašistički pokret za koji je izgleda bitno jedino to da je u borbi za neovisnu Hrvatsku zagovarao najradikalnije metode borbe i za koji se tvrdi da je bio opsjednut nasiljem dok se, nasuprot tome, analiza uvjeta u kojima je nastao i oblikovao se, analiza njegovih osnovnih ciljeva i vanjsko-političkih čimbenika koji su predodredili buduća savezništva, pritom jednostavno izostavlja ili stavlja u drugi plan. Istovjetna "znanstvena" metodologija – koja svjesno prešućuju uzroke a ističe posljedice, koja događaje i procese hotimično vadi iz povijesnog konteksta i njima manipulira – vidljiva je i u pristupu NDH koja se i dalje prikazuje tek kao puka naci-fašistička tvorevina. S podjednakim žarom, s kojim se u historiografiji i dalje često preuveličavaju zločini poraženih, istovremeno se besramno umanjuju zločini pobjednika, kako to najbolje pokazuje primjer Bleiburga i Križnog puta. Ovo političko-ideološko tumačenje novije hrvatske povijesti – na koje je ukazano nizom primjera – postalo je i službenim stajalištem Republike Hrvatske te je, na neki način, legalizirano Izvorišnim osnovama Ustava Republike Hrvatske. Prilika da se, osiguravanjem ustavne neutralnosti države prema sukobima iz prošlosti, jednom zauvijek prevladaju stare podjele na taj je način propuštena što je hrvatsku historiografiju ponovno podredilo političkim a ne znanstvenim odrednicama.

[1] *Hrvatska između slobode i jugoslavenstva* : zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 8. i 9. siječnja 2009. u Zagrebu,

uredili Tomislav Jonjić, Zlatko Matijević, Zagreb : Naklada Trpimir : Zajednica udruga hrvatskih vojnih invalida Domovinskog rata grada Zagreba, 2009., str. 377-398

[2] Nikša STANČIĆ, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Barbat, Zagreb, 2002., 123.

- [3] Trpimir MACAN, Spremnost : 1942. - 1945., Matica hrvatska, Zagreb, 1998., 7.
- [4] Ivo GOLDSTEIN, Holokaust u Zagrebu, Židovska općina - Novi Liber, Zagreb, 2001., 597.
- [5] ISTI, "Uspon i pad NDH", public.mzos.hr/fgs.axd?id=10921, 20. III 2009.
- [6] Vidi: I. GOLDSTEIN, Hrvatska 1918. -2008.: Novi Liber - Europapress holding, Zagreb, 2008., 143.-151.
- [7] Ustaša : dokumenti o ustaškom pokretu, prir. Petar POŽAR, Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 1995., 45.
- [8] Dominique VENNEN, Povijest terorizma, Alfa, Zagreb, 2005., 87.
- [9] I. GOLDSTEIN, Hrvatska 1918. -2008., 147.
- [10] Jere JAREB, Pola stoljeća hrvatske politike : povodom Mačekove autobiografije, 2. izd., Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995., 90.
- [11] Ta je privrženost srpskih političkih stranaka velikosrpskoj, hegemonističkoj politici koja je u Kraljevini SHS (Jugoslaviji) vidjela tek proširenu Srbiju jasno došla do izražaja nakon potpisivanja sporazuma Cvetković-Maček i uspostave Banovine Hrvatske 1939. Sporazum je bio osuđen od strane ogromne većine srpskih političkih stranaka koji su se protivili reformi centralističkog ustroja zemlje, tj. njezinoj federalizaciji, i koji su u potpisanom sporazumu vidjeli ugrožavanje "srpskih nacionalnih interesa". Vidi: Ljubo BOBAN, Sporazum Cvetković-Maček, Beograd : [s. n.], 1965., 218.-258.; Franjo TUĐMAN, Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji II., Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1993., 265.-283.; J. JAREB, Pola stoljeća hrvatske politike, 76.-77.; Tomislav JONJIĆ, Hrvatska vanjska politika 1939.-1942., Libar, Zagreb , 2000., 91.-116.
- [12] D. VENNEN, Povijest terorizma, 87.
- [13] Mario JAREB, Ustaško-domobranski pokret : od nastanka do travnja 1941., Školska knjiga, Zagreb, 2007., 218.
- [14] Ivan ORŠANIĆ, Vizija slobode, H. R. D. "Dubrovnik", Chicago, 1990., 173.
- [15] Vidi: "Genocid nad Židovima bio je u osnovi ustaškog plana", Vjesnik (Zagreb) god. IV (1064), 25. X. 2001., 3.
- [16] Zbog svoje je knjige Bespuća povijesne zbiljnosti kao i ove izjave, izrečene na Prvome saboru Hrvatske demokratske zajednice u veljači 1990., prvi hrvatski predsjednik, partizanski general i hrvatski povjesničar, dr. Franjo Tuđman, proglašen ključnom osobom "hrvatskog historiografskog revizionizma". Vidi: I. GOLDSTEIN, Holokaust u Zagrebu, 600.
- [17] Rudolf KISZLING, "Die Wehrmacht des Unabhängigen Staates Kroatien 1941-1945", Oestereichische Militär-Zeitung, 1965., 261.
- [18] I. GOLDSTEIN, Hrvatska 1918. -2008., 256.
- [19] Isto, 210.
- [20] I. GOLDSTEIN, "Uspon i pad NDH", 1.
- [21] T. JONJIĆ, Hrvatska vanjska politika, 205.
- [22] I. GOLDSTEIN, "Uspon i pad NDH", 1.
- [23] Ivo KORSKY, Pet razgovora o Hrvatskoj, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 1992., 15.

- [24] Vidi: I. KORSKY, Hrvatski nacionalizam, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1991., 128.-129.
- [25] Vidi: J. JAREB, Pola stoljeća hrvatske politike, 102.-110.; T. JONJIĆ, Hrvatska vanjska politika, 343.-389.; Nada KISIĆ KOLANOVIĆ, NDH i Italija : političke veze i diplomatski odnosi, Naklada Ljevak - Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001, 85.-108.
- [26] I. KORSKY, Iz ideala u stvarnost, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 2005., 346.
- [27] I. GOLDSTEIN, "Nezavisna Država Hrvatska 1941. put prema katastrofi", Dijalog povjesničara – istoričara 10/1, Zajednica istraživača Dijalog - udruga za promicanje znanstvenog dijaloga - Zaklada Friedrich Naumann, Zagreb, 2005., 141.
- [28] T. JONJIĆ, Hrvatska vanjska politika, 439.
- [29] "Iako je prilično izvjesno", kako je to ustvrdio T. Jonjić, "da nacisti na području pod svojim nadzorom ne bi trpjeli Židove, hrvatski su protužidovski propisi, koji su kasnije postali jednim od ključnih uporišta protuhrvatske propagande u idućim desetljećima, doneseni pod njemačkim pritiskom i pod dojmom teških talijanskih političkih i teritorijalnih zahtjeva, predstavljali pravni temelj za stradanje velikog broja Židova na teritoriju NDH." T. JONJIĆ, Hrvatska vanjska politika, 442.
- [30] Vidi: I. GOLDSTEIN, Hrvatska 1918. -2008., 350.
- [31] I. KORSKY, Hrvatski nacionalizam, 134.
- [32] I. GOLDSTEIN, "Uspon i pad NDH", 2.
- [33] I. GOLDSTEIN, "Povijesne okolnosti Bleiburga i Križnoga puta", Bleiburg i Križni put 1945. : zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb 12. travnja 2006., uredništvo Juraj Hrženjak, Krešimir Piškulić, Petar Strčić, Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske - Multigraf marketing, Zagreb, 2007., 32.
- [34] I. GOLDSTEIN, "Povijesne okolnosti", 32.
- [35] I. GOLDSTEIN, "Značenje godine 1945. u hrvatskoj povijesti i osvetnički gnjev", 1945. - razdjelnica hrvatske povijesti : [zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu, 5. i 6. svibnja 2006.], glavni urednici Nada Kisić Kolanović, Mario Jareb, Katarina Spahnjak, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2006., 64.
- [36] Petar STRČIĆ, "'Bleiburg' – mit i stvarnost", Titovo doba : Hrvatska prije, za vrijeme i poslije, Savez društava "Josip Broz Tito" Hrvatske, Zagreb, 2008., 94.
- [37] I. GOLDSTEIN, "Značenje godine 1945.", 65.
- [38] P. STRČIĆ, "'Bleiburg' – mit i stvarnost", 92.
- [39] Zorica STIPETIĆ, "Tito je jedini hrvatski državnik koga je svijet prihvaćao kao svjetsku ličnost", <http://www.nacional.hr/clanak/13694/tito-je-jedini-hrvatski-drzavnik-koga-je-svijet-prihvacao-kao-svjetsku-licnost>, 25. III 2009.
- [40] Josip BOZANIĆ, Propovijed na Blajburškom polju 13. svibnja 2007., Glas Koncila, Zagreb, 2007., 18.
- [41] Z. STIPETIĆ, "Tito je jedini hrvatski državnik koga je svijet prihvaćao kao svjetsku ličnost", <http://www.nacional.hr/clanak/13694/tito-je-jedini-hrvatski-drzavnik-koga-je-svijet-prihvacao-kao-svjetsku-licnost>.
- [42] I. GOLDSTEIN, "Značenje godine 1945.", 72.
- [43] Z. STIPETIĆ, "Zloupotreba povijesti u političke svrhe", <http://danas.org./programi/interview/2001/09/20010926153204.asp>, 25. III 2009.

- [44] <http://www.index.hr/vijesti/clanak/zrtve-komunistickog-rezima-pokolj-u-slovenskom-rudniku-naredio-je-tito/424361.aspx>, 5. IV 2009.
- [45] I. GOLDSTEIN, "Deustašizacija Hrvatske - važan korak ka uvažavanju povijesnih činjenica", <http://www.voanews.com/croatian/archive/2002-06/a-2002-06-17-5-1.cfm>, 20. III 2009.
- [46] http://www.glas-koncila.hr/rubrike_izdvojeno.html?news_ID=14298, 29. III 2009.
- [47] I. GOLDSTEIN, "Značenje godine 1945.", 67.
- [48] P. STRČIĆ, "'Bleiburg" – mit i stvarnost", 100.
- [49] "Izvorišne osnove Ustava Republike Hrvatske", Ustav Republike Hrvatske, Informator, Zagreb, 1992.
- [50] "Hrvatska i Izrael uspostavljaju diplomatske odnose", Večernji list (Zagreb), 22. VIII. 1997., 2.
- [51] Deklaracija o Domovinskom ratu, čl. 2, <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/274008.html>, 1. VII 2008.
- [52] Deklaracija o Domovinskom ratu, čl. 7, <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/274008.html>, 1. VII 2008.
- [53] I. Goldstein, "Čuvari istina me nasmijavaju", <http://feral.audiolinux.com/tpl/weekly1/article.tpl?IdLanguage=7&NrIssue=924&NrSection=15&NrArticle=3833>, 10. III. 2005.
- [54] Resolution 1481 (2006.) - Need for international condemnation of crimes of totalitarian communist regimes, <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta06/Eres1481.htm>, 5. I. 2007.
- [55] Resolution 1481 (2006.), <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta06/Eres1481.htm>, 5. I 2007.
- [56] http://hakave.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1020&Itemid=173, 7.VI. 2008.
- [57] http://hakave.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1020&Itemid=173, 7.VI. 2008.
- [58] http://hakave.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1020&Itemid=173, 7.VI. 2008.
- [59] Peter B. ELLIS, "Revisionism in Irish historical writing", <http://www.irishdemocrat.co.uk/bookshop/publications/revisionism>, 7.V. 2005.
- [60] P. B. ELLIS, "Revisionism in Irish historical writing", <http://www.irishdemocrat.co.uk/bookshop/publications/revisionism>, 7.V. 2005.
- [61] I. KORSKY, Iz ideala u stvarnost, 401.